ОСВІТА, КУЛЬТУРА ТА РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ

Василь Черняк, Анатолій Войнаровський

ЮЗЕФ АПОЛІНАРІЙ РОЛЛЄ ТА НЕМИРІВСЬКА ГІМНАЗІЯ

Анотація. *У статті розглянуто зв'язок та рефлексії відомого краєзнавця, лікаря громадського діяча XIX сторіччя Юзефа Апполінарія Роллє щодо життя та навчання у Немирівській гімназії, розглядає особливості функціонування цього навчального закладу, видатних особистостей, які отримували освіту у даному навчальному закладі.*

Ключові слова*: Юзеф Роллє, Немирів, гімназія, краєзнавство, громадська діяльність.*

Vasyl Cherniak, Anatolii Voinarovskyi

JÓZEF APOLINARY ROLLE AND THE NEMYRIV GYMNASIUM

Abstract. *This article examines the connections and reflections of Józef Apolinary Rolle a prominent 19th-century local historian, physician, and public figure regarding his life and studies at the Nemyriv Gymnasium. It explores the operational aspects of this educational institution, as well as the notable individuals, who received their education there.*

Keywords: *Józef Rolle, Nemyriv, gymnasium, local history, public activity.*

Відомий дослідник Поділля, лікар, письменник та громадський діяч Юзеф Аполінарій Роллє (Józef Apolinary Rolle) народився 25 вересня 1829 року на хуторі Генрихівка (у метричному записі – Хутір Шаргородський) Могилівського повіту Подільської губернії (нині – село Роля Жмеринського району Вінницької області) [1]. Батьки – Юзеф Вінценти та Марія із Звєрковських – дали юнакові початкову домашню освіту. Далі Юзеф Роллє (у документах – Йосип, Йосипів син Роллє) вступив у липні 1839 року та навчався там до червня 1846 року, закінчивши 5 класів [2, арк. 371]. У червні 1846 року, на прохання матері, юнака було звільнено з гімназії. Ймовірно, це рішення було викликано погіршенням матеріального становища сім'ї Роллє.

26 червня 1846 року директор Немирівської гімназії Зимовський підписав свідоцтво Юзефу Роллє, у якому були перераховані навчальні досягнення гімназиста. Отож, його успіхи у вивченні предметів були наступними: Закон Божий – добрі, алгебра – достатні, геометрія – достатні, загальна історія – посередні, російська історія – достатні, математична географія – посередні, риторика – добрі, слов'янська мова – посередні, латинська мова – достатні, німецька мова – слабкі, французька мова – посередні, малювання – посередні. Під час навчання у гімназії відзначався доброю поведінкою [2, арк. 371-371 зв.].

В подальшому він навчався у гімназіях Вінниці, Білої Церкви та Києва. Екзамен на атестат зрілості склав 29 липня 1849 року у II Київській гімназії.

Навчання продовжив на медичному факультеті університету святого Володимира у Києві, який закінчив у 1855 році «cum eximia laude» («із

найвищою відзнакою»). Далі працював лікарем у маєтку маршалка шляхти Подільської губернії Я. Сулятицького у селі Яришеві Могилівського повіту Подільської губернії. Своєю лікарською спеціалізацією обрав психіатрію. Стажувався у медичних закладах Саксонії та Франції.

У 1861 році, одружившись із донькою кам'янецького адвоката Ідалією Защинською, переїжджає до Кам'янця-Подільського, у якому провів решту свого життя. У шлюбі мав семеро дітей [3].

Від 1855 року публікував свої поетичні, художні, медичні та історичні твори, а також кореспонденції та некрологи, переважно у варшавських, галицьких, краківських часописах польською мовою.

Ю. Роллє був активним учасником медичного, громадського та краєзнавчого життя Кам'янця-Подільського та Поділля. Так, він займав посаду секретаря Товариства подільських лікарів, був членом Товариства взаємодопомоги вбогим, одним із засновників і секретарем відділення Червоного Хреста у Кам'янець-Подільському. У 1884 році за безпосередньої участі Роллє у місті була відкрита перша безплатна лікарня для вбогих. Також був дійсним членом і постійним скарбником Кам'янець-Подільської комісії Імператорського людинолюбного місіонерського товариства [3].

Ю. Роллє брав активну участь у краєзнавчому русі на Поділлі. Був членом Подільського губернського статистичного і Подільського єпархіального історико-статистичного комітетів, долучався до створення статистичних довідників та збірників.

Був членом Історичної комісії Польської Академії Наук, членом-кореспондентом Познанського товариства друзів науки, Літературно-історичного товариства в Парижі й численних лікарських товариств: Петербурзького, Київського, Віленського, Краківського, Варшавського, Паризького [4].

Юзеф Роллє протягом свого життя займався колекціонуванням старожитностей. Мав унікальні колекції порцеляни, монет і медалей, виробів з бронзи, картин, гравюр тощо. Його бібліотека нараховувала кілька тисяч томів раритетних, книг, стародруків і рукописів.

Помер Ю. Роллє 9 січня (за старим стилем) 1894 року та був похований на місцевому католицькому цвинтарі (могила не збереглася). У католицькому кафедральному соборі св. Петра і Павла було встановлено мармурову плиту роботи А. Попеля з барельєфом Роллє та написом: «Syn tey ziemi, przeszłość jej miłował, odgrzebywał i opowiadał, a skarby czcić uczył» («Син цієї землі, минуле її любив, відшукував і описував, а скарби поважати вчив»).

30 серпня 1888 році (за старим стилем) Немирівська гімназія відзначала 50-річчя від дня заснування. На честь цієї події було видано книгу «Нотатки про Немирівську гімназію». Коротку рецензію цієї праці та спогади про навчання у ній Ю. Роллє опублікував у варшавській газеті «Wiek» [5, s. 2].

Не маючи на меті викладати історію Немирівської гімназії передплатникам «Wieku», Роллє зупинився на основних віхах її історії викладених у праці Стрибульського. В кінці XVIII ст. містечко Немирів з околицями належало Вінцентію Потоцькому, підкоморію коронному. Витрачаючи величезні кошти на розкішне життя він, однак, невелику їх частину пожертвував на освіту. У 1785 році на його кошти була заснована школа, що

знаходилася поруч з кадетським корпусом. Продаючи Немирів на початку XIX століття Щенсному Потоцькому, він зобов'язав його сплачувати 3000 злотих щорічно на її утримання. Старший син останнього, Щенсний Єжи Потоцький, хоча і був марнотратником, відписав на її утримання 13000 срібних рублів. Далі закладом опікувалася Софія Потоцька. Вона відбудувала школу після пожежі 1815 року, заснувала фізичний кабінет та бібліотеку. За часів її сина Болеслава шляхетська повітова школа була перетворена на гімназію. Він призначив на її утримання щорічно трохи більше 3000 срібних рублів, збудував нові приміщення, забезпечував їх паливом. Будучи куратором школи, власним коштом утримував по 50 стипендіатів протягом 25 років. Граф Строганов, замінивши на посаді куратора Болеслава Потоцького, заснував ремісничу школу для учнів, яка через брак охочих, проіснувала лише чотири роки. Також він відкрив лікарню для учнів, на утримання якої виділив 3000 срібних рублів щорічно. За свій рахунок навчав двох бідних гімназистів. За його сприяння в гімназії з'являються паралельні класи [5, s. 2].

За п'ятдесят років, за підрахунками Роллє, у Немирівській гімназії навчалося 21646 осіб. Найбільше – у 1863 році (692 учні), найменше – у 1868 році (198 учнів). Якщо на початку існування переважну більшість учнів становили католики (майже 90%), то на кінець 80-х років XIX ст. цей показник вирівнявся. За 50 років існування із золотою медаллю гімназію закінчили 42 учні, із срібною – 54 учні.

Далі у своєму повідомленні Роллє наводить короткі відомості про людей, які закінчили гімназію та зайняли визначне місце у суспільстві. Як правило, увагу він звертає на випускників-поляків. Так, Віктор Зелінський (1810-1866), син чиновника з Тульчина, став відомим польським філологом та поетом. Його перу належала популярна польська пісня «Зіронька моя, що сяяла». Інший випускник, Іполіт Скімбрович (1815-1880), син наглядача Немирівської гімназії, був відомим журналістом, видавцем та колекціонером.

Антоній Нагурний став відомим фінансистом, редагував часопис «Економіст». Випускник 1847 року Феліціан Яхимович заснував один із перших водолікувальних закладів під Одесою. Ксаверій Галензовський (золота медаль 1851 року) став відомим лікарем-окулістом у Парижі. Марцелій Гуйський (випускник 1853 року) став відомим скульптором у Кракові, що користувався гучною славою. Відомим лікарем став випускник 1853 року Антоній Стрижовський. Станіслав Кжижановський (випускник 1859 року) присвятив себе археології.

За спогадами Роллє, у Немирівській гімназії навчався відомий польський письменник Т. Т. Єж (Сигізмунд Мілковський). Молодший його брат, Юзеф, був товаришем Роллє. Серед учнів гімназії він також згадує професора Юліана Кенджицького, художника Леонарда Страшинського, Ігнація Мелешко-Малишкевича, автора спогадів про Туреччину[5, s. 2-3].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Житомирської області. – Ф. 178. – Оп. 51. – Спр. 155. – Арк. 169 зв.
2. Державний архів Вінницької області. – Ф. 14. – Оп. 2. – Спр. 358.

3. Дячок В. В., Черняк В. В. Невідомі джерела до біографії Ю. Ролле (архівно-генеалогічна розвідка) // Подільська старовина: Вісник Державного архіву Хмельницької області. – 2021. – 1 (7). – С. 34-42.
4. Колесник Вікторія. Відомі поляки в історії Вінниччини. Біографічний словник. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2007. – С. 642-643.
5. Dr. Antoni J. Pięćdziesięciolecie gimnazyum Niemirowskiego (1838-1888) // Wiek (Warszawa). – 1888. – № 222.

Іван Романюк, Віктор Даниленко, Олександр Даниленко

«ПРО НАУКУ ТРЕБА ПОДБАТИ…» ВНЕСОК ПРЕЗИДЕНТА ВУАН ДАНИЛА ЗАБОЛОТНОГО У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ В 1928–1929 РР.

Анотація. *У статті висвітлено досягнення української науки лише за неповних два роки з 1928 по 1929 роки, коли на чолі Всеукраїнської Академії наук стояв всесвітньо відомий вчений, уродженець Вінниччини Данило Кирилович Заболотний. Особлива увага приділена прагненню президента Академії наук створити нові наукові установи і інститути, лабораторії в галузі природничих, соціально-економічних та гуманітарних наук.*

Ключові слова: *наука, Україна, академія, розвиток, дослідження, результат, діяльність.*

Ivan Romaniuk, Viktor Danylenko, Oleksandr Danylenko

«SCIENCE NEEDS CARE…» THE CONTRIBUTION OF VUAN PRESIDENT DANYLO ZABOLOTNY TO THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SCIENCE IN 1928–1929.

Abstract. *The article highlights the achievements of Ukrainian science during a brief period of less than two years, from 1928 to 1929, when the All-Ukrainian Academy of Sciences was headed by the world-renowned scientist and native of the Vinnytsia region, Danylo Kyrylovych Zabolotny. Special attention is paid to the Academy President's ambition to establish new research institutions, institutes, and laboratories in the fields of natural, socio-economic, and humanitarian sciences.*

Keywords: *science, Ukraine, Academy, development, research, result, activity.*

Данило Заболотний завжди виступав за вільний і демократичний розвиток науки. Аналізуючи процес творчості у статті «Наукова творчість і наукова кооперація», що побачила світ у 1929 р., Д. Заболотний наполягав на організації наукової роботи в УСРР за допомогою наукових асоціацій, які мали акумулювати результати найперспективніших досліджень у тій чи тій галузі [2,с.236-237].

Для цього президент зробив немало. «Подальший розвиток української академічної науки переконливо засвідчив, — відзначається в академічному виданні «Національна академія наук України (1918–2018), опублікованому до 100-річчя від дня заснування академії, — що саме тоді, коли Академію очолював Д. К. Заболотний, було здійснено доленосні кроки до масштабного розгортання її діяльності як провідного наукового центру України, що мав